

Marta MOLDOVAN-CYWIŃSKA

Warszawski Uniwersytet Medyczny

marta.cywinska.naukowe@gmail.com

WYBRANE PUBLIKACJE W ZBIORACH WIRTUALNEGO MUZEUM POMARAŃCZOWEJ ALTERNATYWY (OD FYDRYCHA DO MISZTAŁA) JAKO PRZYKŁAD „PAMIĘCI OCALONEJ” – PRZYSZYNEK DO ANALIZY

Abstrakt: Niniejszy tekst stanowi przyczynek do badań nad tekstami programowymi oraz publikacjami związanymi z ruchem kontestacyjno-artystycznym Pomarańczowa Alternatywa. Autorka prezentuje najważniejsze publikacje, znajdujące się w zbiorach wirtualnego Muzeum Pomarańczowej Alternatywy ze szczególnym uwzględnieniem *Manifestu Surrealizmu Socjalistycznego* Waldemara „Majora” Fydrycha oraz tekstów eseistyczno-naukowych.

Słowa kluczowe: Pomarańczowa Alternatywa, manifest, Muzeum Pomarańczowej Alternatywy, publikacja

Wstęp

Niniejszy tekst stanowi przyczynek do badań nad historią ruchu artystycznego – kontestacyjnego, znanego pod nazwą Pomarańczowa Alternatywa, którym zajmuję się od lat i z którym sympatyzowałam w młodości, biorąc udział w organizowanych przezeń happeningach oraz przedsięwzięciach artystycznych. Najważniejszą część jego spuścizny zajmują nie tylko informacje o happeningach czy manifestacjach politycznych stanowiących młodzieńczy bunt przeciwko realiom ideologicznym w Polsce w latach 80-tych i 90-tych, lecz teksty publicystyczne oraz literackie twórców i sympatyków ruchu, uzupełniające różne wątki działalności. Wirtualne Muzeum Pomarańczowej Alternatywy (Muzeum Pomarańczowej Alternatywy: 2025) zostało powołane przez Fundację Pomarańczowa Alternatywa w 2007 roku w celu archiwizowania dokumentacji, zabezpieczania, upamiętnienia oraz upowszechniania dorobku

ideowego i artystycznego tego największego polskiego ruchu kontestacyjnego XX i XXI wieku, a także dzieł malarskich czy literackich legendarnego przywódcy Waldemara Majora Fydrycha¹.

Fenomen Pomarańczowej Alternatywy

Jak podkreśla Jerzy Armata:

„Pomarańczowa Alternatywa był to ruch happeningowy, który narodził się we Wrocławiu w latach osiemdziesiątych, a potem rozprzestrzenił się na inne polskie miasta. Walczył z komunistycznym systemem poprzez śmiech i wygłupy. *Karnawał w socjalizmie, socjalizm w karnawale* – to hasło jednego z najgłośniejszych i najbardziej masowych happeningów Pomarańczowej Alternatywy, podczas którego rozdawano deficytowy papier toaletowy (w Dniu Kobiet obdarowywano Wrocławianki nie mniej deficytowymi podpaskami higienicznymi)” (Armata: 2025).

Ów antykomunistyczny ruch miał swoje korzenie w ruchu hippisowskim i anarchistycznym. Fenomen Pomarańczowej Alternatywy pokazuje, że nie była ona związana ani z oficjalną opozycją antykomunistyczną, ani z manifestacjami patriotycznymi, ani z jakimkolwiek środowiskiem religijnym, lecz sytuuje ją w nurcie literatury oraz sztuki niezależnej skupionej na wzajemnym oddziaływaniu słowa oraz obrazu. W tym kontekście można zadać pytanie dotyczące nazwy. Należy przypuszczać, iż odnosiła się ona do „alternatywy” w znaczeniu potocznym, pokrywającym się z matematycznym pojęciem „alternatywy rozłącznej”. Wszak miała być też zorganizowaną formą działania z pogranicza sztuk w imię wolności i normalności, w kontrze do rzeczywistości. „Alternatywa” oznacza realną alternatywę wobec zakłamań komunizmu w Polsce, a dalszej perspektywie – nadała ton kolejnym, „kolorowym rewolucjom”. Nazwa ruchu i kolor pomarańczowy były także odniesieniem do holenderskiego ruchu kontrkulturowego provosów, rozwijającego się w latach 1965–1967, inspirowanego przede wszystkim przez artystę ulicznego Roberta Jaspera Grootvelda² – inicjatora licznych happeningów oraz „manifest Provo”, a

¹ Waldemar Major Fydrych był przywódcą ruchu Pomarańczowa Alternatywa, który zyskał miano „rewolucji karnawałowej”. Stworzona przez niego Pomarańczowa Alternatywa, której założenia programowe znalazły się w *Manifestie surrealizmu socjalistycznego*, została wyróżniona przez Andrzeja Wajdę prestiżową nagrodą „Popiół i Diament” (1988). Fydrych jest idolem tej części pokolenia, które przyszło na świat w drugiej połowie lat 60-tych minionego stulecia i które nie poddało się komunistycznej indoktrynacji.

² Robert Jasper Grotveld – malarz i twórca happeningów, występujący publicznie przede wszystkim przeciw ekspansji koncernów tytoniowych. Inspirację czerpał z francuskiego oraz belgijskiego malarstwa surrealistycznego.

także przez Roela van Duijna (Van Duijn: 1985) – malarza, anarchisty, studenta filozofii na Uniwersytecie w Amsterdamie, zafascynowanego podówczas ideami Herberta Marcuse i jego pracą pt. „*Człowiek jednowymiarowy*”, definiującą pojęcie wolności również w kontekście oddziaływania tzw. władzy represywnej:

„Kryterium wolnego wyboru nie może być nigdy kryterium absolutnym, ani też nie jest ono całkowicie względne. Wolny wybór panów nie znosi panów i niewolników. Wolny wybór spośród szerokiej różnorodności dóbr i usług nie oznacza wolności, jeśli te dobra i usługi podtrzymują społeczną kontrolę nad życiem w znoju i strachu – to znaczy, gdy utwierdzają alienację. A spontaniczne odtwarzanie przez jednostkę z góry narzuconych potrzeb nie ustanawia autonomii; świadczy tylko o skuteczności kontroli” (Marcuse:1991).

Odbiorcami i uczestnikami działań ulicznych Pomarańczowej Alternatywy nie byli jedynie artyści, studenci, intelektualści, ale i prości ludzie, stąd też oparta na zaskoczeniu metaforyzacja przekazu, a zarazem treści trafiające do wyobraźni każdego odbiorcy, niezależnie od rodzaju wyobraźni. Główne testy programowe, np. nawiązujące do przekazów politycznych lub awangardowych („Manifest Surrealizmu Socjalistycznego” (Fydrych: 1981), ale też publicystyczne, („Hokus pokus, czyli Pomarańczowa Alternatywa”) (Dobosz, Fydrych: 1989) czy eksponujące postrzeganie wyobraźni poprzez pryzmat redefiniowanej „wyobraźni wyzwolonej” („Pomarańczowa Alternatywa. Sześć opowiadań”) znalazły się (Fydrych: 1983-1985) w zbiorach wirtualnego Muzeum.

Działania happeningowe Pomarańczowej Alternatywy w różnych miastach polskich: Łodzi, Lublinie, Warszawie, Wrocławiu, podczas których odczytywano głośno teksty programowe stanowią przykład kontestacji werbalnej oraz pozawerbalnej (nakierowanej na sztukę jako formę ekspresji), wpisując się w odwieczny sprzeciw młodych ludzi wobec istniejących struktur społecznych oraz politycznych i są wyrazem buntu wobec obowiązującej hierarchii „wartości”. Termin „kontestacja”, który stanowił główne założenie programowe Pomarańczowej Alternatywy, wywodzi się z łac. *contestari*, *conterstor*, oznaczającego niegdyś odwołanie się do świadectwa wyższej instancji. W języku francuskim *contestation* oznacza zakwestionowanie czegoś. Przywódca PA traktował twórczość literacką i działania happeningowe także jako uwiecznienie własnych zamysłów artystycznych, form kontestacji oraz wprowadzenie ducha nowości, rodzaj nowego surrealizmu à la polonaise w teorii oraz w praktyce. Warto zaryzykować twierdzenie, że działalność uliczna Pomarańczowej Alternatywy (happeningi, publikacje, performances) to także połączenie umiejętności wytwarzania i twórczego myślenia, a także swoista odwaga przedstawiania swego zdania z wykorzystaniem różnych

form ekspresji artystycznej w sposób niepowtarzalny. Może oznaczać również ukryte „odtworzenie” zjawisk awangardowych – w tym przypadku nawiązując do dadaizmu oraz surrealizmu francuskiego – nie w wymiarze „redundancji kulturowej”, lecz poprzez ubogacanie PRL-owskiej rzeczywistości przesiąkniętej dominacją ustroju komunistycznego. Według Fydrycha i skupionych wokół niego antykomunistycznych działaczy młodzieżowych oraz artystów twórczość nadaje pojęciom nową jakość np. dążenie „ku symbolom” – polegające na tworzeniu nowych, niekonwencjonalnych konstruktów wyobraźni oraz sposobu myślenia. Trudno jednak wskazać na jednoznaczną granicę między wpływami surrealistycznymi oraz dadaistycznymi na działania „Pomarańczowych”. Fydrych przeciwstawiał sobie filozofów i polityków, biorąc stronę tych drugich w nadziei na zmianę ich skostniałego sposobu myślenia.

Celem akcji PA³ było wyrażenie sprzeciwu wobec władzy, a inspiracją były nie tylko artystyczne działania publiczne surrealistów francuskich, lecz także „Dwunastki”⁴, której działacze w 1986 roku odbyli kilkugodzinną przejażdżkę ulicami Wrocławia wynajętym autobusem wycieczkowym „Fredruś”⁵. Stanowiła ona kolejną, atrakcyjną formę ruchu oporu. Intencja publicznego szokowania, bliska była już dadaistom i nadrealistom, z tą jednak różnicą, że ci drudzy pozbawieni byli dziecięcej pogody i bezinteresownego objawiania radości, chęci dzielenia się sztuką niczym chlebem. Surrealiści nadawali zabawie wymiar złowieszczy, świadomie czy też podświadomie dokumentując destrukcyjne skutki wpływu rozwoju cywilizacji na ich „artystyczne” czasy. Pierwsze happeningi Pomarańczowa Alternatywa zorganizowała w 1986 roku, a największy rozgłos zyskały zorganizowane we Wrocławiu w latach 1987–1988, wszystkie z okazji rzeczywistych lub wyimaginowanych zdarzeń czy świąt.

Twórcy Pomarańczowej Alternatywy byli świadomi, że Służba Bezpieczeństwa traktowała alternatywne ruchy młodzieżowe nie jako bezideowy, zmasowany sposób na wyrażanie generacyjnego buntu, lecz jako rodzaj walki z systemem komunistycznym. I młodzież holenderska, i młodzież polska – choć dzieliły je przepaść społeczno-kulturowa z racji przynależności danego kraju do innej konfiguracji politycznej – poszukiwała skutecznej formy przewyciężenia jałowości istnienia w danym systemie politycznym.

³ PA – Pomarańczowa Alternatywa, skrót powszechnie już używany w pracach naukowych.

⁴ „Dwunastka” – określenie młodzieżowej grupy kontestacyjno-awangardowej, działającej w latach 80-tych minionego stulecia we Wrocławiu.

⁵ Fredruś – autobus turystyczny wyprodukowany na bazie Jelcza. Od 1975 r. stanowił on własność Towarzystwa Miłośników Wrocławia, które wykorzystywało go w celach wycieczkowych.

Idea wirtualnego Muzeum Pomarańczowej Alternatywy

W wirtualnym Muzeum, otwartym na przełomie 2011 i 2012 roku, znalazły się nie tylko teksty publicystyczne i literackie, lecz dokumenty dotyczące działalności Pomarańczowej Alternatywy od jego powstania w 1981 roku do dnia dzisiejszego, a mianowicie: zdjęcia, ulotki, zaproszenia na otwarcia wystaw, plakaty, filmy i wspomnienia. Zbiory zostały wzbogacone o materiały dotyczące Ruchu Nowej Kultury – młodzieżowej organizacji kontrkulturowej, działającej w latach 1980–1981 we Wrocławiu, z której wywodziła się większość działaczy Pomarańczowej Alternatywy. Otwarcie Wirtualnego Muzeum towarzyszyła dynamiczna kampania informacyjna w Internecie oraz w prasie. Strona dostępna jest do dziś w dwóch wersjach językowych – angielskim i polskim, zaś wiele dokumentów można nieodpłatnie pozyskać w pliku pdf. Zbiory Muzeum były systematycznie uzupełniane do roku 2021, obecnie wymagają aktualizacji. Dotyczy to także dokumentów oraz publikacji pozyskiwanych przez Fundację Pomarańczowa Alternatywa.

„Początkowo digitalizacja zbiorów fundacji i udostępnienie ich w pierwszej odsłonie muzeum możliwe było dzięki dofinansowaniu ze strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2009 roku. Jednak dopiero środki otrzymane z Narodowego Instytutu Audiowizualnego w 2011 roku pozwoliły wypracować ostateczną wersję Muzeum, prezentującą łącznie kilka tysięcy obiektów, przede wszystkim zdjęć, lecz także kilkadziesiąt fragmentów filmów i wywiadów filmowych, kilkadziesiąt esejów, rozpraw i artykułów naukowych, liczne wspomnienia, plakaty, ulotki...” (O Fundacji: 2025)

Zbiory wirtualnego Muzeum Pomarańczowej Alternatywy kryją nie tylko teksty literackie, ale i społeczno-polityczne, stąd też wymagają usystematyzowania. Na stronie cyfrowego muzeum udostępnione są również pochodzące ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej dokumenty Służby Bezpieczeństwa, odnoszące się do aktywności środowiska Pomarańczowej Alternatywy (raporty oraz notatki informacyjne). Połączenie idei muzeum wirtualnego oraz udokumentowania całej złożoności „procesu kontestacyjnego” było ogromnym wyzwaniem logistycznym.

Zbiory wirtualnego Muzeum Pomarańczowej Alternatywy mogą stać się punktem wyjścia do wprowadzenia „nowego ducha” do programu nauczania przedmiotów o profilu artystycznym, z uwzględnieniem doświadczenia emocjonalno-poznawczego, czerpiącego z dzieł mistrzów. Należałoby je np. wpisać w metodę projektów, w ramach których młodzi odbiorcy dobierają temat, materiały i formę przekazu zdobytej wiedzy, traktując działania twórcze osnute wokół dziejów Pomarańczowej Alternatywy nie tylko jako analizę wydarzeń

o charakterze historycznym, ale ponowne doświadczanie – tym razem bez tła politycznego twórczości.

W stronę Manifestu Socjalizmu Socjalistycznego

W bogatych zbiorach Muzeum znajduje się *Manifest Surrealizmu socjalistycznego*, sformułowany przez Waldemara „Majora” Fydrycha w 1981 roku na wzór opublikowanego w 1925 roku przez poetę i lekarza André Bretona *„Manifestu surrealistycznego”* (Breton: 1925). Happeningi PA były nierozzerwalnie związane z pojęciem surrealizmu socjalistycznego, który najpełniej, acz metaforycznie opisywał ówczesną rzeczywistość:

„A nas nie zatrzyma nawet brama szpitala psychiatrycznego. Również szpitale okazują się doskonałym polem dla surrealistów. Wiadomo, psychiatrzy zręczni surrealiści. Nie oni jedni. Nasze uczucia bezinteresowne – mosty z tektury nad Gangesem. Surrealista nie musi być aż psychiatrą, żeby nie czuć się samotny. Naprawdę, realista czuje się samotny. Surrealista nigdy. Świat na dłuższy okres nie może obyć się bez surrealizmu. Ale dlaczego część młodzieży została utopiona w eterze nudnej bezmyślności. Kto to robi? Ów ponury teatr, tzw. MYŚL” (Fydrych: 1981)

„Manifest Surrealizmu Socjalistycznego” odwołuje się do świata animalistycznego, ubierając przywary ludzkie w cechy zwierząt, toteż jego źródeł trzeba szukać nie tylko we francuskim surrealizmie, ale głębiej: w bajkach La Fontaine’a (de La Fontaine: 2014), a nawet Ezopa (Ezop: 2023).

„Kilka szczodrych uwag. Czytelniku. Czy zniesienie analfabetyzmu jest jednoznaczne. A co będzie z bajkami, szczególnie malowanymi. Lis, tygrys, borsuk, niedźwiedź. Działacz rewolucji, muchomory, złota rybka” (Fydrych: 1981).

Fydrych nawiązuje w nim do twórczości jednego z najwybitniejszych malarzy surrealistycznych – Salvadora Dali, dokonując „przesunięcia” miejsca słowa i obrazu – tekst staje się dziełem sztuki, zaś obraz – podgatunkiem poezji:

„Wiadomo, że więcej surrealizmu ma poezja obrazów Salvatore⁶ Dali niż wielkie poematy Marksa” (Fydrych: 1981).

Fydrych nawiązuje także do „Manifestu partii komunistycznej” – deklaracji programowej Karola Marksa i Fryderyka Engelsa, zaczynającej się od słów „Widmo krąży po Europie – widmo komunizmu” (Marks, Engels: 1847). Jednakże *„Manifest Socjalizmu Surrealistycznego”* jest manifestem à rebours nie tylko ze względu na zgodne z ideą asocjacionizmu onirycznego połączenia skojarzeń pozornie oddalonych w jedną, spójną całość, ale poprzez ironiczne nawiązanie do marksistowskiej doktryny rządzącej światem, przedstawionej

⁶ Zachowano zapis oryginalny.

jako pochodzącej z sennych marzeń. Fydrych stworzył tekst o znacznie większym ładunku dramatycznym niż „*Manifest komunistyczny*”, pokazując, iż socjalizm surrealistyczny jest konsekwencją przekształcenia sformalizowanych wytycznych komunizmu jako swoista poetyka absurdu. „*Manifest*” Marksa i Engelsa (Marks, Engels: 1847) był de facto deklaracją socjalizmu naukowego, któremu Fydrych przeciwstawił koncepcję socjalizmu surrealistycznego, czyli artystyczno-kontestacyjnego, proponując również nowe metody budowania społeczeństwa. Jednakże to „*Manifest komunistyczny*” oparto na płomiennych ogólnikach adresowanych do prostego odbiorcy, zaś „*Manifest*” Fydrycha odbiorcę nobilituje, zmuszając do szczegółowej interpretacji luźno powiązanych ze sobą obrazów, zaś każdy z nich mógłby tworzyć odrębne dzieło sztuki.

Fydrych wyjaśnia sens manifestu w konwencji surrealistycznej, czyli łączącej wolny potok świadomości z kodami kultury, symbolami lub postaciami istotnymi w dziejach świata jako literacko-pikturalny wyraz zmieniania świata:

„Nawet powieści Lenina nie dorównują malarstwu. Jak rozwiązać ów dylemat. Oto zięjące nudą pytanie – każdy realista /sorealista/. Surrealista nie zadaje pytań. Wiadomo, życie dla przygód. Wnikliwość niekonieczna. A jednak. Warto poznać, czy rak racjonalizmu zżarł Twój mózg. Dla zatraczonych jest szansa. Każdy ma swobodę. Czytelniku. Świat stoi przed Tobą otworem. Np. błyskotliwa kariera maszyny do szycia mundurków dla przedszkolaków. Każdy wykształcony rozum sięgnie po dostępne środki. Manifest napisany jest dla wszystkich rozumów świata. Zabijajcie rozumy” (Fydrych: 1981).

Manifest Fydrycha gloryfikuje wyobraźnię nieograniczoną, przeciwstawiając ją koncepcji „wyobraźni wyzwolonej” Jana Brzękowskiego, w której twórca, nie rezygnując z pewnego rozmachu w odzwierciedlaniu wizji, szuka nieustannie pewnego porządku poprzez pryzmat poetyki. Mowa tu także o swoistej niespójności między niekonsekwencją doznanych wrażeń i harmonią wypowiedzi. Fydrych przeciwstawia się koncepcji Brzękowskiego (Sławiński: 1961), gloryfikując paradygmat dadaizmu – surrealizmu – wyobraźni nieograniczonej:

„Wiesz dobrze, że Wyobraźnia to nieograniczony świat. Jego obraz może być wszystkim, ale pod warunkiem, że nie będzie się odnosił służalczo do świata zwanego praktycznym. Karierą dla realisty jest zabójstwo uskrzydłonej wyobraźni. Takiego ptaka można ugotować na obiad. Ruch Dada również broni przed realizmem. Naszym wrogiem często staje się nadzieja. Również niektóre marzenia. Oczywiście inaczej jest z marzeniami snu” (Fydrych: 1981).

Fydrych bezpośrednio nawiązuje do „*Manifestu surrealizmu*” Bretona (Breton: 1925), czyniąc spoiwem rozważania dotyczące przenikania się wytworów wyobraźni, snu i asocjacionistycznych wolnych skojarzeń,

nawiązując razem do dorywczystej oraz akwatywnej koncepcji poezji⁷ według Paula Éluarda (Perche: 1963, 34-56) :

„Świat na dłuższy okres nie może obyć się bez surrealizmu. Ale dlaczego część młodzieży została utopiona w eterze nudnej bezmyślności. Kto to robi? Ów ponury teatr, tzw. MYŚL. Winni są. Kto? Przede wszystkim egzystencjaliści. A kto zaszczerpił w pokoleniu dewotyzm intelektualny? Winę ponoszą też filozofowie. Co robią filozofowie ze światem? Nie kto inny nawołuje bowiem do pogardliwego traktowania polityków. Politycy są wielcy. Filozofowie skończeni. Politycy zawsze byli surrealistami. Kochajmy polityków. Filozofowie przegrani. Kochajmy polityków” (Fydrych: 1981).

Jest to oczywista introdukcja do ulicznych działań polityczno-artystycznych ruchu Pomarańczowa Alternatywa, którego Fydrych był twórcą. Swoiste uzupełnienie „Manifestu” stanowi rozdział „Happeningi” z książki „Hokus Pokus czyli Pomarańczowa Alternatywa” (Dobosz, Fydrych: 1989) znajdujący się również w zbiorach Wirtualnego Muzeum Pomarańczowej Alternatywy, zaś integralna całość książki dostępna jest w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Fragment zawiera m.in. wykładnię pojęcia homo esteticus – w paradoksalnej opozycji do homo sapiens, pojmowaną jako uczestnika zdarzeń „przeobrażonego życia” (Dobosz, Fydrych: 1989).

Obaj autorzy w swoich rozważaniach oraz przytaczając sceny z happeningów, odwołują się przede wszystkim do idei happeningu politycznego. Happeninki odnosiły się do polskiej rzeczywistości, a ich tematem były głównie oficjalne wydarzenia oraz hasła polityczne, obchody rocznicowe i święta państwowe.

Od Misztala do Piotrowskiego: innespojrzenia na „Pomarańczowych”

W zbiorach Muzeum Pomarańczowej Alternatywy znalazł się także anglojęzyczny esej Bronisława Misztala zatytułowany „*Between the State and Solidarity: One Movement, Two Interpretations – The Orange Alternative Movement in Poland*” (Misztal: 1992). Misztal, poruszając kwestię wpływu „Pomarańczowych” na ich odpowiedniki w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, poddaje analizie fenomen The Hungarian Orange na Węgrzech oraz młodzieżowych ruchów kontestacyjnych w Rumunii. Autor sytuje fenomen ruchu Pomarańczowej Alternatywy na tle przemian postsolidarnościowych, a także omawia jej znaczenie ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia *Manifestu Surrealizmu Socjalistycznego* (Fydrych: 1981) jako werbalnego aktu odwagi ideologiczno-surrealistycznego.

⁷ Tego terminu używałam już dokonując analizy utworów Éluarda.

Misztal analizuje równie szczegółowo fenomen happeningów. Jesienią 1987 roku bowiem Pomarańczowa Alternatywa stała się obiektem zainteresowania również zagranicznych mediów. Polska prasa i publicystyka prezentują jej dokonania najczęściej w czasie przeszłym, konfrontując ją z PRL-owską rzeczywistością i reakcją władz, Misztal zaś postrzega Pomarańczową Alternatywę jako fenomen ponadczasowy nie tylko o głębokim wymiarze społecznym, lecz symbolicznym np. ze względu na motyw krasnoludków (podczas ulicznych happeningów PA uczestnicy przebierali się za nie lub nosili charakterystyczne pomarańczowe czapki). Strategia Pomarańczowej Alternatywy opierała się na działaniach adresowanych do odbiorcy masowego, „widza ulicznego” i na hasłach radykalnych poprzez organizowanie akcji happeningowych jako formy walki z ustrojem, a „surrealizm socjalistyczny” dawał temu obudowę ideologiczną. Fydrych przeciwstawiał sobie filozofów i polityków, biorąc stronę tych drugich jako faktycznie zmieniających świat, a nie – jako racjonalizujących zjawiska społeczne.

W zbiorach wirtualnego Muzeum Pomarańczowej Alternatywy znajduje się także artykuł Lisiuni A. Romanienko *„Antagonizm, absurd i awangarda: rozbicie opresji sowieckich za pomocą środków teatralnych przez polski solidarnościowy ruch „Pomarańczowych”* (Romanienko: 2007) ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływania awangardowych środków artystycznych oraz anglojęzyczny esej Juliusza Tyszki *„Orange Alternative: street happenings as social performance in Poland under Martial Law”* (Tyszka: 1998), wzbogacony o analizę socjologiczną wydarzeń ulicznych organizowanych przez Fydrycha.

Inną zgoła perspektywę badawczą reprezentuje tekst Wojciecha Sobolewskiego, zatytułowany *„Krótki kurs WP(a). Warszawska Pomarańczowa Alternatywa we wspomnieniach i drukach”* (Sobolewski: niedatowany), eksponujący mniej znane epizody z działalności ruchu. Anglojęzyczny tekst *„Youth culture in socialism – the Orange Alternative”* Grzegorza Piotrowskiego (Piotrowski: niedatowane) eksponuje przede wszystkim najważniejsze wątki historyczne w kontekście przemian polityczno-społecznych w Polsce po 1980 roku.

Podsumowanie

Tworząc wirtualne Muzeum Pomarańczowej Alternatywy, Fydrych sporządził rodzaj testamentu duchowego opartego na przekazie dla kolejnych pokoleń, na paradoksie i komplementarności świata polityki oraz świata sztuki, utrwalonego nie tylko na podstawie fragmentów jego tekstów autorskich, ale publikacji naukowych, popularyzatorskich oraz eseistycznych

autorstwa literaturoznawców, socjologów, historyków oraz artystów. Fydrych wykorzystał nie tylko mechanizm zestawiania treści antytetycznych oraz ustalił swoistą inkluzję pomiędzy prezentowanymi treściami, lecz wyeksponował także wieloznaczności pojęć w celu uczynienia z ekspresji twórcy narzędzia surrealistycznego. Uczynił dowcip aluzyjny niezbędnikiem wyrażania zależności politycznych oraz reinterpretacji zjawisk społecznych przy pomocy narzędzi werbalnych i piktoralnych, typowych dla satyry.

Dokumenty, zdjęcia oraz teksty ilustrujące złożoność fenomenu Pomarańczowej Alternatywy pokazują, iż jej twórcy dokonali przemiany „czasu komuny” w narrację dotyczącą surrealistycznych skojarzeń (walki uliczne w konwencji marzenia sennego, nadrealizm w służbie polityki, polityka jako zjawisko oniryczne), zaludniwszy ją symbolicznymi krasnoludkami. „Pomarańczowa rewolucja” Fydrycha utrwalona w zbiorach wirtualnego Muzeum dała ciemieźonym nadzieję, a uwikłanym w inercję szansę na przemianę ku lepszemu światu.

Literatura przedmiotu

- Armata J., *Major albo rewolucja krasnoludków* <https://culture.pl/pl/dzielo/major-albo-rewolucja-krasnoludkow> [dostęp 7.03.2025].
- Breton A. 1925, *Manifest surrealizmu* <file:///C:/Users/Helcia/Downloads/Andre-Breton-Manifest-surrealizmu.pdf> [dostęp 7.03.2025].
- de la Fontaine J. 2014, *Bajki*, Greg, Kraków.
- Dobosz B., Fydrych W. 1989, *Hokus-pokus, czyli Pomarańczowa Alternatywa* <http://www.orangealternativemuseum.pl/#major-waldemar-fydrych-i-bogdan-dobosz-fragment-ksiazki> [dostęp 7.03.2025].
- Fydrych W. 1981, *Manifest Surrealizmu Socjalistycznego* <http://www.orangealternativemuseum.pl/#manifest-surrealizmu-socjalistycznego> [dostęp 7.03.2025].
- Fydrych W. 1983-1985, *Pomarańczowa Alternatywa. Sześć opowiadań* <http://www.orangealternativemuseum.pl/#major-waldemar-fydrych-opowiadania> [dostęp 7.03.2025].
- Ezop 2023, *Bajki do czytania* <https://www.bajkidoczytania.pl/tag/bajki-ezopa/> [dostęp 7.03.2025].
- Marcuse H. 1991, *Człowiek jednowymiarowy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Marks K. Engels F.: 1847, *Manifest partii komunistycznej* <https://www.marxists.org/polski/marks-engels/1848/manifest.htm> [dostęp 7.03.2025].
- Misztal B. 1992, *Between the State and Solidarity: One Movement, Two*

- Interpretations – The Orange Alternative Movement in Poland*, The British Journal of Sociology, Seria 43, Nr 1, str. 55-78.
- Muzeum Pomarańczowej Alternatywy <http://www.orangealternativemuseum.pl/> [dostęp 07.03.2025].
- O Fundacji <https://www.pomaranczowa-alternatywa.pl/> [dostęp 7.03.2025].
- Perche L. 1963, *Paul Éluard*, Éditions universitaires, Paris.
- Romanienko L.A. 1987, *Antagonizm, absurd i awangarda: rozbrojenie opresji sowieckich za pomocą środków teatralnych przez polski solidarnościowy ruch „Pomarańczowych”* <http://www.orangealternativemuseum.pl/#lisiunia-a-romanienko-esej> [dostęp 7.03.2025].
- Sobolewski W: niedatowany, *Krótki kurs WP(a). Warszawska Pomarańczowa Alternatywa we wspomnieniach i drukach*” http://www.orangealternativemuseum.pl/files/10_Publikacje_Publications/07_Wojciech%20Sobolewski_Esej/Krotki%20Kurs%20WPA.pdf [dostęp 7.03.2025].
- Sławiński J.: 1961, *O poezji Jana Brzękowskiego*, „Twórczość” 1961, nr 9, s. 94–95.
- Tyszka J., *Orange Alternative: street happenings as social performance in Poland under Martial Law* http://www.orangealternativemuseum.pl/files/10_Publikacje_Publications/04_Juliusz%20Tyszka_Esej/Juliusz%20Tyszka.pdf [dostęp 7.03.2025].
- Van Duijn R. 1985, *Provo: de geschiedenis van de provotarische beweging 1965–1967*, Meulenhoff, Amsterdam.

Marta MOLDOVAN-CYWIŃSKA

Warsaw's University of Medicine

**SELECTED PUBLICATIONS IN THE COLLECTION
OF THE VIRTUAL MUSEUM OF THE ORANGE
ALTERNATIVE (FROM FYDRYCH TO MISZTAL) AS AN
EXAMPLE OF “SAVED MEMORY” - A CONTRIBUTION
TO THE ANALYSIS**

Summary

This text is a contribution to the study of programmatic texts and publications related to the Orange Alternative protest-art movement. The author presents the most important publications found in the collection of the virtual Museum of the Orange Alternative, with particular emphasis on Waldemar “Major” Fydrych’s Manifesto of Socialist Surrealism and essayistic-scientific texts.

Keywords: Orange Alternative, manifesto, Museum of the Orange Alternative, publication